

ГЕНДЕРНИЙ ПРОФІЛЬ НАУКОМЕТРІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ ПЕРЕМІЩЕНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ)

Стриженко А. Р., Сушко О. Ю.

Наук. керівн. – д-р техн. наук, доц. Фесенко Т. Г.

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка, м. Харків*

Відомо, що наукометрія, як сфера, дотична до статистичних досліджень структури і динаміки наукової інформації, стає важливим чинником оцінювання сучасних університетів, визначення їх позиції в локальній та світовій наукових системах. У вітчизняній системі вищої освіти результати наукометричного аналізу застосовуються для підтвердження закладами вищої освіти (далі – ЗВО) статус «національного». Згідно статті 29 Закону України «Про вищу освіту» статус «національного» ЗВО є почесним і надається за визначний внесок у розвиток вітчизняної вищої освіти, науки та культури. Усі заклади вищої освіти із статусом національного зобов'язані подавати щорічні звіти «про виконання критеріїв» до Національного агентства та розміщувати їх на власних офіційних веб-сайтах [1].

У 2019 році Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти вперше було здійснено аналіз річних звітів національних ЗВО [2]. Особлива увага звертається на «переміщені вищі навчальні заклади». Низькі показники, але у межах норми, показали чотири ЗВО, переміщені з тимчасово окупованих територій (Донбаська національна академія будівництва і архітектури; Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського; Донецький національний медичний університет; Луганський національний аграрний університет) [2, с.20].

Звертає на себе увагу той факт, що у підготовленому Національним агентством із забезпечення якості освіти аналітичному звіті відсутня гендерносегредована статистика за основними показниками: П1 – кількість здобувачів вищої освіти, П3 – кількість здобувачів вищої освіти – призерів олімпіад і конкурсів, П4 – середньорічна кількість іноземних студентів, П6 –

кількість науково-педагогічних і наукових працівників, П7 – кількість НП і НПП, які стажувалися за кордоном, П8 – кількість НП і НПП, які здійснювали наукове керівництво не менше 5 здобувачів, П9 – кількість НП і НПП із науковим ступенем та/або вченим званням, П10 – кількість докторів наук та/або професорів, П12 – сума показників індексів Гірша у Scopus, П13 – сума показників індексів Гірша у Web of Science, П14 – кількість працівників, які мають не менше 5 публікацій у Scopus та/або Web of Science [1, с.23-24]. Така «гендерна сліпота» національного звіту засвідчує відсутність поступу у впровадженні гендерного підходу у вищій освіті. А жаль, бо питання формування гендерної культури національної еліти, підвищення її гендерної компетентності є вкрай важливим завданням [3].

Одним із критеріїв надання та підтвердження статусу національного закладу вищої освіти є *«середнє значення показників індексів Гірша науково-педагогічних та наукових працівників у наукометричних базах Scopus, Web of Science, інших наукометричних базах, визнаних МОН, приведене до кількості науково-педагогічних і наукових працівників цього закладу»* [2, с.13]. Гендерносегредований наукометричний аналіз, що дає можливість оцінювати внесок дослідників/ниць як виробників інформації в світовий інформаційний масив, вимогами до звіту Національного агентства не передбачений.

Об'єктом даного дослідження є переміщені ЗВО, що мають статус «національний». З початком антитерористичної операції на Донбасі у 2014 році з території Донецької, Луганської та Криму переїхали на підконтрольну територію України 19 закладів вищої освіти (з них 18 державних і 1 приватний). Серед тимчасово переміщених дев'ять ЗВО мають статус «національний», а саме:

- Донецький національний університет імені Василя Стуса (ДонНУ ім. В. Стуса, Вінниця);
- Донецький національний технічний університет (ДонНТУ, Покровськ);
- Донбаська національна академія будівництва і архітектури (ДонНАБА, Краматорськ);
- Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського, Кривий Ріг);
- Донецький національний медичний університет (ДонНМУ, Кропивницький,

Маріуполь і Краматорськ);

- Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (ЛНУ ім. Т. Шевченка, Старобільськ);
- Луганський національний аграрний університет (ЛНАУ, Старобільськ);
- Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля (СНУ ім. В. Даля, Сєверодонецьк);
- Таврійський національний університет імені Володимира Івановича Вернадського (ТНУ ім. В.І. Вернадського, Київ).

Оскільки заклади вищої освіти із статусом національного зобов'язані не тільки подавати щорічні звіти «про виконання критеріїв» до Національного агентства, а й розміщувати їх на власних офіційних веб-сайтах, вихідною для даного дослідження стала інформація саме сайтів ЗВО. В рамках даного дослідження було проаналізовано рівень цитованості публікацій керівників (ректорів і проректорів) переміщених ЗВО зі статусом «національний» шляхом застосування гендерного аналізу їх профілів у Google Scholar (табл. 1). Сучасні методологічні основи щодо оцінки системи управління на основі гендерно-орієнтованого підходу презентовані у роботах [4–7]. Питання застосування гендермейнстрімінгових підходів в управлінні освітою, системою послуг в університетах неодноразово ставали об'єктом окремих міжнародних проєктів і наукових досліджень [8–11] та ін.

Таблиця 1. Наукова активність ректорів та проректорів переміщених ЗВО зі статусом «національний» у Google Scholar

ПІБ, посада	Стать	Кількість цитувань	індексів Гірша	
			h	i10
1	2	3	4	5
<i>Донецький національний університет ім. В. Стуса</i>				
ректор	ч	228	8	5
перший проректор	ж	263	8	7
проректор з науково-педагогічної, соціальної роботи та міжнародної співпраці	ж	284	8	6

1	2	3	4	5
проректор з наукової роботи	ч	80	4	2
проректор з адміністративно-господарської роботи	ч	—	—	—
проректор з інноваційної діяльності та розвитку інфраструктури	ч	—	—	—
<i>Донецький національний технічний університет</i>				
ректор	ч	29	3	0
перший проректор	ч	46	3	1
проректор з наукової роботи	ч	265	7	3
проректор з науково-педагогічної роботи	ж	70	4	0
проректор з міжнародних зв'язків	ж	368	10	11
<i>Донбаська національна академія будівництва і архітектури</i>				
ректор	ч	—	—	—
перший проректор з навчальної та фінансової роботи	ч	6	2	0
<i>Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського</i>				
в.о. ректора	ж	253	8	6
перший проректор	ч	56	4	1
проректор з науково-педагогічної роботи, міжнародних зв'язків та розвитку	ж	15	2	0
<i>Донецький національний медичний університет</i>				
ректор	ч	113	5	2
перший проректор з навчально-педагогічної роботи	ч	—	—	—
проректор з науково-педагогічної та наукової роботи	ж	279	8	7
проректор з науково-педагогічної та лікувальної роботи	ж	—	—	—
проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків	ч	—	—	—
проректор з економіки та адміністративно-господарської роботи	ч	—	—	—

1	2	3	4	5
<i>Луганський національний університет імені Тараса Шевченка</i>				
ректор	ч	411	6	6
проректор з науково-педагогічної роботи	ч	360	5	3
проректор з науково-педагогічної роботи	ч	—	—	—
проректор з науково-педагогічної роботи	ч	—	—	—
проректор з адміністративно-господарської роботи	ч	—	—	—
<i>Луганський національний аграрний університет</i>				
в.о. ректора	ч	151	5	2
проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи	ж	11	2	0
проректор з адміністративно-господарської роботи	ч	—	—	—
<i>Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля</i>				
ректор	ж	162	7	4
перший проректор	ч	—	—	—
проректор з наукової роботи	ч	9	2	0
проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної діяльності	ч	—	—	—
<i>Таврійський національний університет імені Володимира Івановича Вернадського</i>				
в.о. ректора	ч	—	—	—
перший проректор	ж	—	—	—
проректор з науково-педагогічної діяльності та інноваційного розвитку	ж	—	—	—

* «—» не виявлено, пошук здійснювався із використанням системи «Google» у квітні 2020 року

Загалом керівний склад переміщених ЗВО зі статусом «національний» представлений гендерним співвідношенням 43% (12 жінок) до 47% (16 чоловіків). Встановлено (рис. 1), що на посади ректорів (та в. о. ректорів) переміщених ЗВО зі статусом «національний» призначено 7 чоловіків (78%) і 2 жінки (22%). Аналогічна тенденція спостерігається і під час призначення на посади «проректорів»: 16 чоловіків (64%) і 12 жінок (36%).

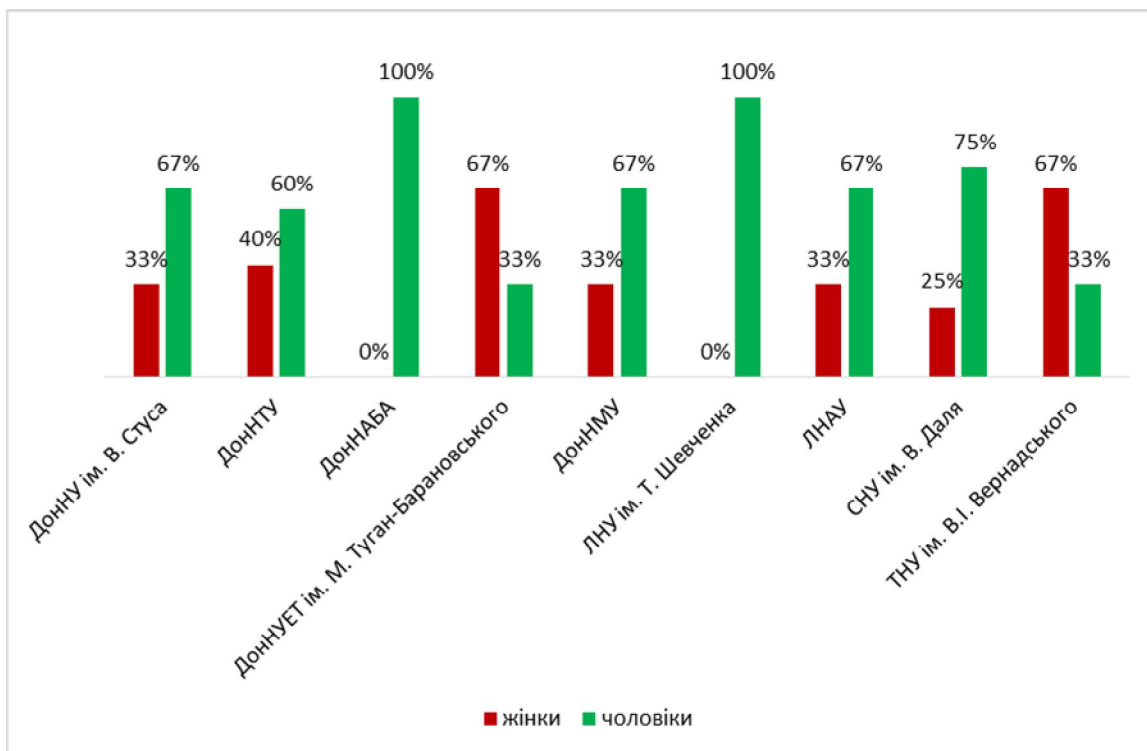

Рис. 1. Співвідношення чоловіків і жінок у керівному складі переміщених ЗВО зі статусом «національний»

Виключно «чоловіче обличчя» має керівництво ДонНАБА і ЛНУ ім. Т. Шевченка на відміну від керівників ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського і ТНУ ім. В.І. Вернадського, де переважають жінки (67%). Найменший гендерний розрив у керівному складі – 20% у ДонНТУ (чоловіків 60% і жінок 40%).

Методика розрахунку індексу Гірша базується на кількості цитувань публікацій автора. Для кожного переміщеного ЗВО зі статусом «національний» обчислено сумарна кількість цитувань «жінок-науковиць-керівниць» та «чоловіків-науковців-керівників». Загальна кількість цитувань наукових публікацій у Google Scholar (табл. 1) «жінок-науковиць-керівниць» склала 1705 (55%), а у «чоловіків-науковців-керівників» – 1413 (45%). Тобто цитованість 12 «жінок-науковиць-керівниць» переважає на 10% цитованості 16 «чоловіків-науковців-керівників».

У контексті кожного переміщеного ЗВО зі статусом «національний» (рис. 2) більш цитовані «жінки-науковиці-керівниці» працюють у: ДонНУ

ім. В. Стуса, ДонНТУ, ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського, ДонНМУ, СХУ ім. В. Даля.

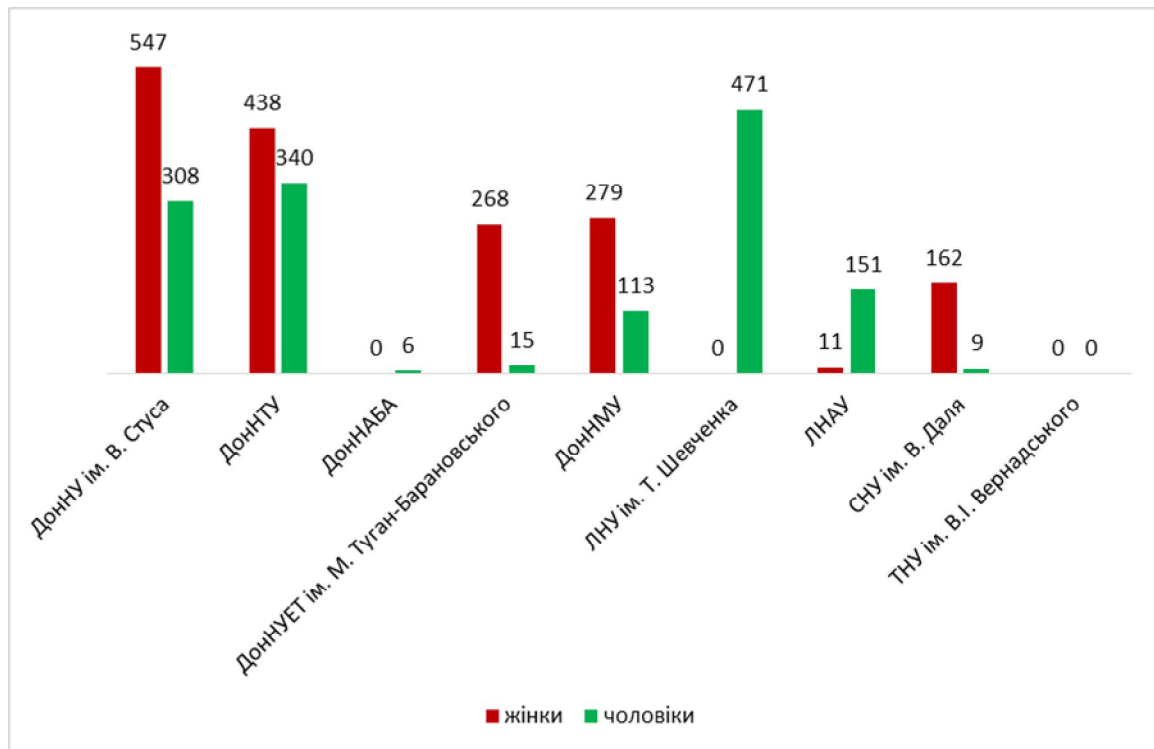

Рис. 2. Сумарна кількість цитувань «жінок-науковиць-керівниць» та «чоловіків-науківців-керівників» переміщених ЗВО зі статусом «національний»

Далі, наступні «гендерні зрізи» цитованості керівників переміщених ЗВО зі статусом «національний» здійснювалися за результатами аналізу результатів обчислень (рис. 3):

- середнього значення кількості цитувань «жінки-науковиці-керівниці» та «чоловіка-науковця-керівника»;
- середнього значення показників індексу цитувань «h» «жінки-науковиці-керівниці» та «чоловіка-науковця-керівника»;
- середнього значення показників індексу цитувань «i10» «жінки-науковиці-керівниці» та «чоловіка-науковця-керівника».

Найбільші гендерні розриви за показником «середнє значення кількості цитувань» (рис. 3-а) на перевагу жінок наявні у ДонНУ ім. В. Стуса (197 цитувань), ДонНМУ (112 цитувань), у СХУ ім. В. Даля (159 цитувань), а у ЛНУ ім. Т. Шевченка перевага залишається за чоловіками (154 цитувань).

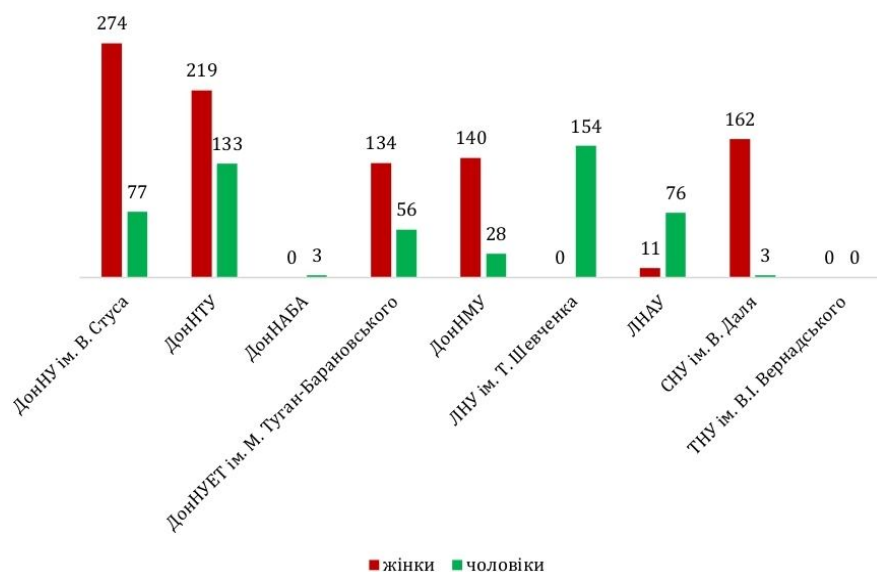

Рис. 3. Середні значення кількості цитувань керівництва переміщених ЗВО зі статусом «національний»

Аналогічними є гендерні диспропорції, характерні для середніх значень показників індексу цитувань «h» (рис. 4) і «i10» (рис. 5).

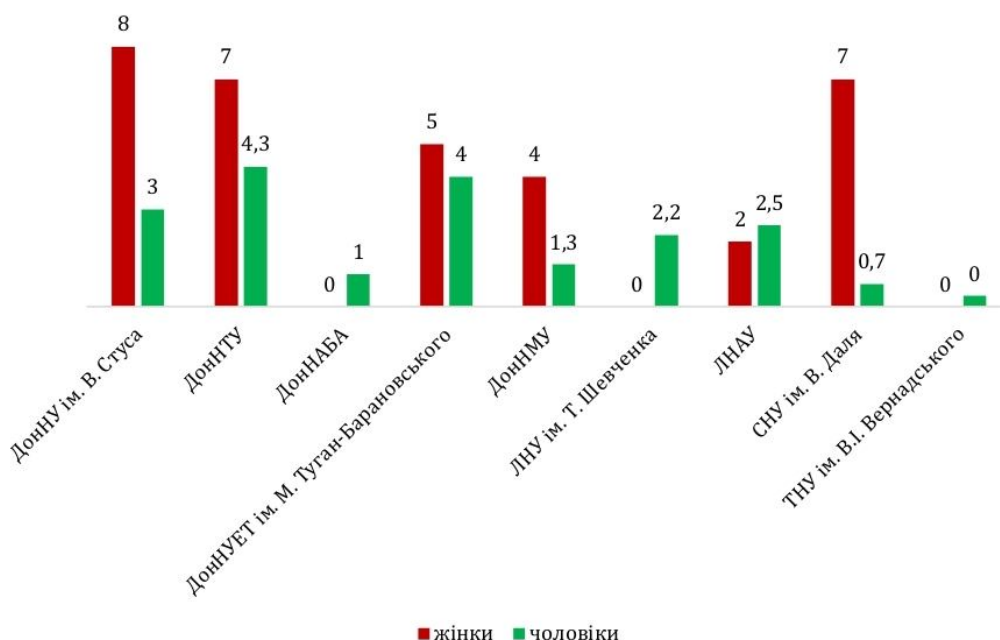

Рис. 4. Середні значення показників індексу цитувань «h» керівництва переміщених ЗВО зі статусом «національний»

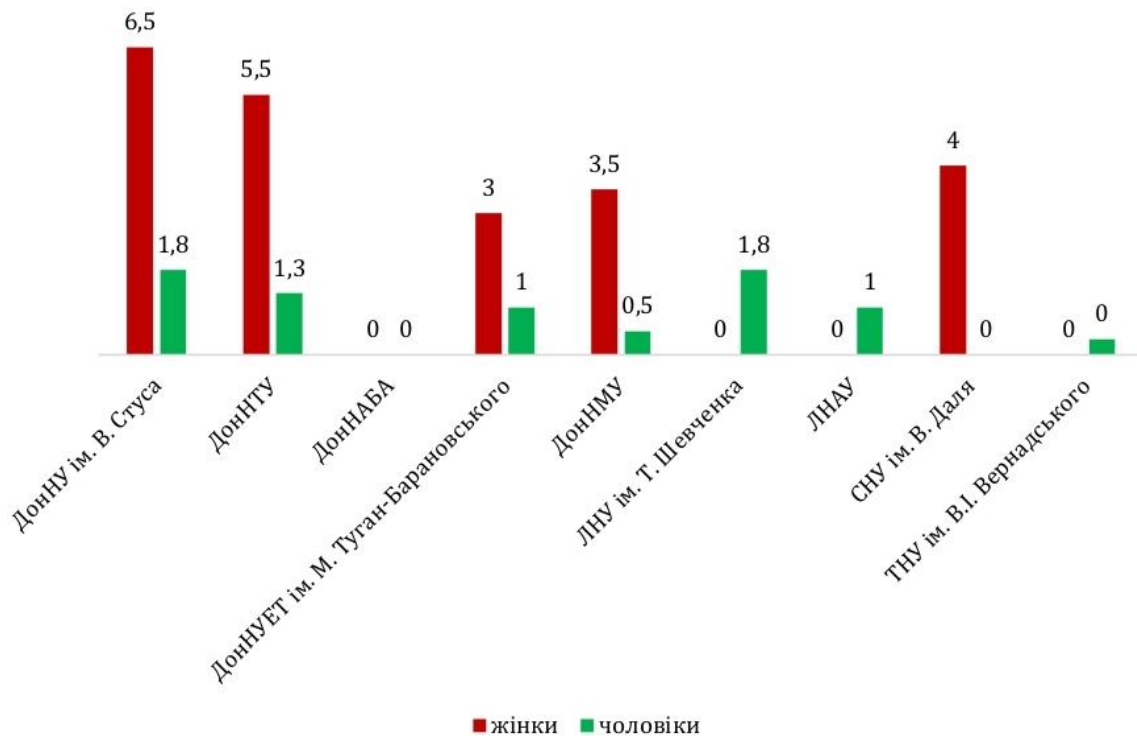

Рис. 5. Середні значення показників індексу цитувань «i10» керівництва переміщених ЗВО зі статусом «національний»

У цілому, загальний міні-рейтинг переміщених ЗВО зі статусом «національний» за показником «середнє значення показників індексів Гірша» набуває вигляду: 1 – ДонНТУ ($h=5,4$); 2 – ДонНУ ім. В. Стуса і ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського ($h=4,7$); 3 – ЛНАУ і СНУ ім. В. Даля ($h=2,3$); 4 – ДонНМУ і ЛНУ ім. Т. Шевченка ($h=2,2$); 5 – ДонНАБА ($h=1$); 6 – ТНУ ім. В.І. Вернадського ($h=0$).

У загальноукраїнському рейтингу «Топ 200 університетів України» [11] ці ЗВО займають наступні позиції: п. 32 – ДонНУ ім. В. Стуса; п. 67 – ДонНМУ; п. 69 – СНУ ім. В. Даля; п. 72 – ДонНТУ; п. 111 – ЛНУ ім. Т. Шевченка; п. 146 – ТНУ ім. В.І. Вернадського; п. 180 – ЛНАУ; п. 182 – ДонНАБА. ДонНУЕТ ім. М. Туган-Барановського – відсутній у рейтингу. Примітно, що відповідно до методики оцінки якості науково-педагогічного потенціалу має найбільшу «вагомість» – 40%.

У підсумку, для моніторингу і оцінки критеріїв надання та підтвердження статусу національного керівництву ЗВО пропонується запроваджувати гендерносегреговані данні про якість науково-педагогічного потенціалу. Проводити «гендерні зрізи» за усіма критеріями, а не обмежуватись «середніми значеннями показників індексів Гірша». Застосування гендерноорієнтованих практик в управлінні ЗВО дозволить розвинути професійні компетентності осіб, які приймають рішення, створити гендерносправедливі умови праці (кар'єрний ліфт), а також сталий розвиток і позитивне просування у вітчизняних та міжнародних рейтингах університетів.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.11.2017 р. № 912 «Про затвердження Порядку та критеріїв надання закладу вищої освіти статусу національного, підтвердження чи позбавлення цього статусу».
2. Виконання критеріїв надання та підтвердження статусу національного закладу вищої освіти : Аналітичний звіт. Київ : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2019. 74 с.
3. Фесенко Г. Формування гендерної компетентності української еліти. *Українознавчий альманах*. 2013. Вип. 14. С. 119-121.
4. Fesenko T., Fesenko G. Developing gender maturity models to project and programme management. *Eastern-European Journal of Interiorise Technologies*. 2017. № 1/3(85). P. 46–55. doi: 10.15587/1729-4061.2017.28031.
5. Fesenko T., Shahov A., Fesenko G. Modeling of maturity of gender-oriented project management office. *Eastern-European Journal of Interiorise Technologies*. 2017. Vol. 5. № 3(89). P. 30–38. doi: 10.15587/1729-4061.2017.110286.
6. Фесенко Т.Г. Офіс гендерно-орієнтованого управління проектами: принципи моделювання. *Управління розвитком складних систем*. 2017. № 29. С. 86-94.
7. Фесенко Т.Г., Фесенко Г.Г. Гендерне бюджетування в освіті: аналіз українських ініціатив на регіональному рівні. *Рівність, лідерство, спілкування, в європейських прагненнях української молоді*: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, (Тернопіль, 5-7 жовтня, 2016 р.) ; за заг. ред. проф. В. П. Кравця. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. С. 186–188.
8. Фесенко Т.Г. Шахов А.В., Фесенко Г.Г. Гендерний індекс освіти як контекст інноваційних проектів в Україні. *II Міжнародна наукова конференція «Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, молодь, транспорт та інноваційний менеджмент у країнах Нового Шовкового Шляху»*: тези доповідей / відп. за випуск С.М. Гловацька. Одеса: ОНМУ, 2017. С. 15–19.

9. Фесенко Г.Г., Шахов А.В., Фесенко Т.Г., Якунін А.В. Моніторинг системи освітнього менеджменту за моделями оцінки гендерної зрілості (на прикладі університетів України). *Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Стратегічне управління, управління портфелями, програмами та проектами.* Харків : НТУ «ХПІ», 2020. № 1. С. 168–177. DOI: 10.20998/2413-3000.2020.1.10.
10. Фесенко Т. Г., Шахов А. В. Фесенко Г.Г. Гендерний індекс освіти як контекст інноваційних проектів в Україні. *Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, середній клас та інноваційний менеджмент у країнах Нового Шовкового Шляху:* тези доп. II міжн. наук. конф. / відп. за вип. С. М. Головацька. Одеса: ОНМУ, 2017. С. 15-19.
11. Шахов А. В., Фесенко Т. Г. Global Gender Gap Index: презентативність України у досягненні гендерної рівності. *Гендерна політика міст: історія і сучасність:* матеріали V міжн. наук.-практ. конф., 15-16 березня 2018 р., м. Харків / Харків. нац. ун-т міськ. госп-в ім. О. М. Бекетова. Харків, 2018. Вип.6. С.110-114.